

ข้อเสนอโครงการวิจัย
เพื่อขอรับทุนพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ประจำปี 2553

1. ชื่อโครงการ

(ไทย) การซ้อนทับของพื้นที่ทางสังคมเสมือนและพื้นที่ทางสังคมกายภาพ : การศึกษากลไกปฏิสัมพันธ์ของร้านกาแฟ ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สาย ในย่านนิมมานเหมินท์ ด้วยทฤษฎีองค์ประกอบของพื้นที่

(อังกฤษ) Overlapping of Cyber Social Space and Physical Social Space : The Study of Interaction Mechanism of WiFi Coffee House in Nimmanhemin District by Elements of Place Theory

2. คณะผู้วิจัย

ชื่อหัวหน้าโครงการ อาจารย์ ปัตย์ ศรีอรุณ

หน่วยงาน สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ 081-6718345

โทรสาร 053 – 221 – 448

E – mail

patt@mail.arc.cmu.ac.th

ลงชื่อ _____

(อาจารย์ ปัตย์ ศรีอรุณ)

ผู้ร่วมโครงการ

1) ชื่อ

อาจารย์ ดร.สันต์ สุวัจนราภินันท์

หน่วยงาน สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ 053 – 942 – 825 – 8 Ext 106

โทรสาร 053 – 221 – 448

E – mail

sant@mail.arc.cmu.ac.th

ลงชื่อ _____

(อาจารย์ ดร.สันต์ สุวัจนราภินันท์)

2) ชื่อ

หน่วยงาน

อาจารย์ รณวีร์ สุวรรณทะมาลี

ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ 053 – 942 – 824

โทรสาร 053 – 221 – 448

E – mail

nawit@mail.arc.cmu.ac.th

ลงชื่อ _____

(อาจารย์ รณวีร์ สุวรรณทะมาลี)

ผู้ร่วมโครงการในฐานะนักวิจัยรุ่นใหม่

1) ชื่อ

อาจารย์ ปัตย์ ศรีอรุณ

ตำแหน่ง

อาจารย์

คุณวุฒิ
หน่วยงานต้นสังกัด

Master of Architecture
สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 081-6718345 โทรสาร 053 – 221 – 448
E – mail patt@mail.arc.cmu.ac.th

เข้าข่ายในฐานะนักวิจัยรุ่นใหม่คือ เป็นอาจารย์รุ่นใหม่ที่เข้าปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ไม่เกิน 3 ปี

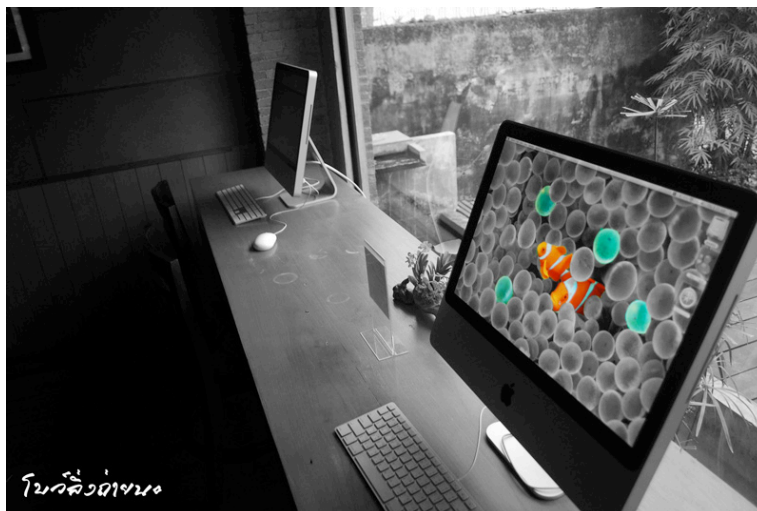
ลงชื่อ _____
(อาจารย์ ปัตย์ ศรีอรุณ)

3. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาพที่ 1 แสดงสัญลักษณ์ เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไร้สายไม่เสียค่าใช้จ่าย
(<http://2.bp.blogspot.com>)

การบริการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไร้สายและร้านกาแฟในเขตเมืองนั้นแทบจะเป็นบริการขั้นพื้นฐานของร้านกาแฟปัจจุบัน สัญลักษณ์ “เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไร้สายไม่เสียค่าใช้จ่าย (Free WiFi)” (ภาพที่ 1) หรือ “เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไร้สายแบบมีค่าใช้จ่าย (WiFi)” ติดแสดงอยู่หน้าทางเข้าร้านกาแฟแทบทุกร้านในเมือง ซึ่งทำให้ผู้เข้าไปดื่มกาแฟสามารถใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ไร้สายต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอุปกรณ์ในชีวิตประจำวันของคนเมืองต่อเชื่อมกับอินเทอร์เน็ตได้ทันที รวมไปถึงการแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งของร้านกาแฟให้เป็นพื้นที่ของการใช้คอมพิวเตอร์ที่สามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้ทันที (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่ใช้คอมพิวเตอร์ในร้านกาแฟวารี นิมนานเหมินทร์ (www.cm108.com)

การเสนอบริการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไร้สายในร้านกาแฟนี้ได้ทำให้เกิดมิติใหม่ๆ ของกิจกรรมในร้านกาแฟ ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ถูกมองว่าร้านกาแฟเป็นพื้นที่ของการพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์ของผู้คน เข้าสู่การเป็นร้านกาแฟที่ได้เพิ่มมิติทางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีในการทำงานและเชื่อมต่อเข้าสู่โลกของอินเทอร์เน็ต เจริญชัย ไชยไพบูลย์วงศ์ (2552) ได้นำเสนอรูปแบบของร้านกาแฟสมัยใหม่ของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับร้านกาแฟแบรนด์ชื่อดังอย่าง Starbucks ไว้ว่า “... ผู้คนในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่จึงต้องการ ‘สถานที่แห่งที่สาม (Third Place)’ เพื่อหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวายของบ้านและที่ทำงาน เข้าสู่มุมอันเงียบสงบผ่อนคลายเพื่อบ่มเพาะแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพ ร้านกาแฟ Starbucks ได้ปรับเปลี่ยนตัวเอง เพื่อตอบสนอง ‘ความต้องการ’ ที่เปลี่ยนแปลงของผู้คนในระบบเศรษฐกิจใหม่นี้ โดยมุ่งเน้นไปที่การออกแบบร้านให้มีบรรยากาศและกลิ่นอายที่เหมาะสมในการพบปะพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานเพื่อแลกเปลี่ยนและจุดประกายความคิดสร้างสรรค์ซึ่งกันและกัน หรือแม้กระทั่งการหามุมสงบหลีกเลี่ยงเพื่อแสวงหาแรงบันดาลใจส่วนตัว ... ร้านกาแฟ Starbucks (ภาพที่ 3) เป็นสถานที่ซึ่งเหมาะต่อการพบปะของศิลปิน นักเขียน นักธุรกิจ นักการเมือง เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่จะนำไปสู่โครงการและธุรกิจใหม่ๆ ที่เปี่ยมล้นไปด้วยความคิดริเริ่มและการสร้างสรรค์ ... นี่คือ จุดเด่นของร้าน Hundred Children ซึ่งเหนือกว่าร้าน Starbucks ที่ยังเน้นไปที่กำไรสูงสุด จึงมีระยะห่างของแต่ละโต๊ะซึ่งน้อยเกินไปที่จะมอบความเป็นส่วนตัวในการพูดคุยสนทนาได้สูงสุด อีกทั้งบรรยากาศความเป็นส่วนตัวในร้าน Starbucks ก็ยังให้ความรู้สึกที่แยกขาดจากความเป็นส่วนรวมของชุมชนอื่นในร้าน และสามารถเป็นมุมสงบให้พนักงานสร้างสรรค์ในเมืองไทยได้ใช้เป็นสถานที่สำหรับสร้างสรรค์ผลงานเพียงลำพัง หรือพบปะสนทนาเพื่อจุดประกายความคิดสร้างสรรค์กับผู้คนในสายอาชีพที่แตกต่าง ...”¹

ภาพที่ 3 Starbucks สาขาเชียงใหม่ Airport plaza (www.gindee.com)

ในขณะที่การใช้ร้านกาแฟเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีในการทำงานและเชื่อมต่อเข้าสู่โลกของอินเทอร์เน็ตกำลังเป็นที่นิยมในเมืองไทย ในต่างประเทศการใช้ร้านกาแฟเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีในการทำงานและเชื่อมต่อเข้าสู่โลกของอินเทอร์เน็ตได้กำลังถูกต่อต้านจากเจ้าของร้านกาแฟและนักดื่มกาแฟบางส่วนที่เริ่มมองว่ากิจกรรมเชิงเทคโนโลยีเหล่านี้ ได้เข้าไปรบกวนการกิจกรรมแก่นแท้ของร้านกาแฟซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน ดังเช่นที่ Allen (2009) ได้นำเสนอบทสัมภาษณ์เจ้าของร้าน Cafe Grumpy ร้านกาแฟแห่งหนึ่งใน New York ที่ได้ทำการห้ามการใช้คอมพิวเตอร์พกพา (Laptop) ที่ไม่บริการ การเชื่อมต่อ อินเทอร์เน็ต ไร้สายและปลั๊กไฟสำหรับเสียบคอมพิวเตอร์พกพาอีกต่อไป ไว้ว่า “... มันท้าเรา กาแฟเอสเปรสโซ่ชั้นนอร์สเยี่ยม แต่ว่าบรรยากาศมันเงียบมาก ผู้คนต่างสนใจแต่คอมพิวเตอร์ของตัวเอง ฉันคิดว่าร้านกาแฟมีไว้สำหรับพบปะ

¹ เจริญชัย ไชยไพบูลย์วงศ์. (2552) Creative Space : กรณีศึกษา Hundred Children ร้านกาแฟคนไทยที่บอวลด้วยบรรยากาศแห่งการสร้างสรรค์. www.siamintelligenceunit.com.

กัน ... เราเลยตัดสินใจว่าเราไม่สามารถอนุญาตให้มีการใช้คอมพิวเตอร์พกพา ถึงแม้ว่าคนนั้นๆ จะไม่ต่ออินเทอร์เน็ตก็ตาม ... มันคือประเด็นเรื่องของพื้นที่ที่คับแคบๆกับเรื่องของบรรยากาศ สาขาเซลซีของเราตอนนี้มีชีวิตชีวามากกว่าเดิม ผู้คนสามารถนั่งลง ดื่มเครื่องดื่มของเขา และพูดคุยสังสรรค์กับคนอื่นๆ ฉันทเคยเบื่อกับการที่ต้องคอยขอร้องให้ผู้คนแบ่งปันโต๊ะของพวกเขา และไม่ชอบที่ต้องคอยจ้องมองโลโก้ของแอปเปิ้ลตลอดเวลา ฉันรู้ว่า ผู้คนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ ‘ทำงานจากบ้าน’ และต้องการพื้นที่ที่นั่งสบายๆ และออนไลน์ (ภาพที่ 4) แต่เราต้องการให้ลูกค้าที่มาดื่มกาแฟเป็นผู้ที่มีความสำคัญอันดับแรก ... ”² บทสัมภาษณ์ของ Allen นั้นไม่ได้เป็นเพียงการแสดงไม่พอใจของเจ้าของร้านที่สูญเสียที่นั่งในการขายในร้านกาแฟของตนเองเท่านั้นแต่ยังแสดงถึงความรู้สึกไม่พอใจถึงผลกระทบจากเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ได้เปลี่ยนแปลงความหมายของการใช้งานร้านกาแฟของผู้คนไป บทสัมภาษณ์นี้ได้ทำให้ผู้เชี่ยวชาญเกิดคำถามขึ้นว่า หากกิจกรรมในร้านกาแฟได้เกิดกิจกรรมใหม่ๆ จากผลกระทบของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไร้สายแล้ว กิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่นี้ได้เปลี่ยนแปลงนิยามและบทบาทของร้านกาแฟไปอย่างไร

ภาพที่ 4 การใช้ร้านกาแฟเป็นพื้นที่ในการทำงานด้วยคอมพิวเตอร์พกพา ที่ได้รับความนิยมมากในอเมริกา (www.cleveland.com)

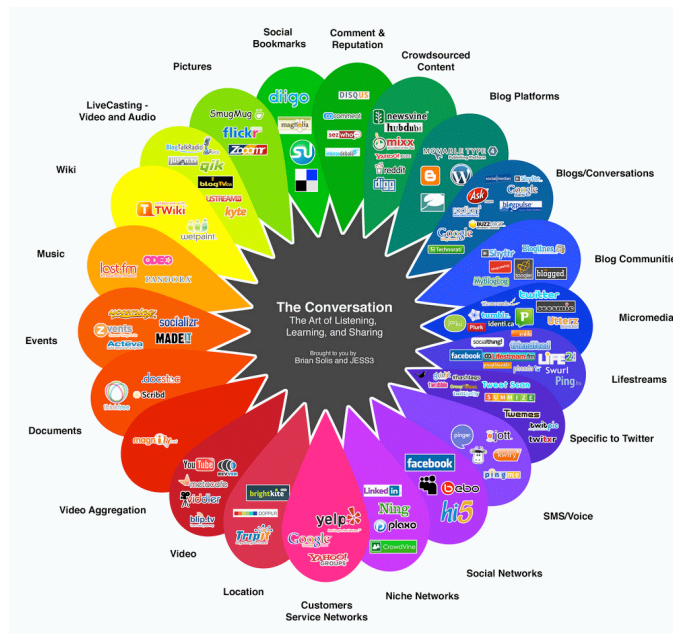
ในการจะทำความเข้าใจกับมิติการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไปของร้านกาแฟที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สาย จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับพัฒนาการของการเชื่อมต่อระหว่างการให้บริการอินเทอร์เน็ตและพื้นที่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมี ไชเบอร์คาเฟ่ (Cybercafe) เป็นพื้นที่ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการในการเชื่อมต่อระหว่าง “พื้นที่ทางสังคมเสมือน” (Cyber social space) และ “พื้นที่ทางสังคมกายภาพ” (Physical social space) โดยในขณะที่คาเฟ่แบบดั้งเดิมในอดีตนั้นถูกจัดจว่าเป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งผู้คนสามารถใช้เป็นพื้นที่ในการพบปะทางสังคมได้อย่างทันท่วง เป็นพื้นที่ในการนัดแนะ พูดคุย ทำความรู้จัก และ นั่งพักผ่อนสบายๆ ในขณะที่ ไชเบอร์คาเฟ่ นั้นได้เป็นการหยาบยืมคำว่า “คาเฟ่” และเน้นคำว่า “ไชเบอร์” ซึ่งหากทำความเข้าใจง่ายๆ ก็จะหมายถึง การให้บริการแบบคาเฟ่ดั้งเดิมในอดีตและเพิ่มเติมมิติของการให้บริการด้านเทคโนโลยีการสื่อสารเข้าไป ซึ่งไม่ได้ให้บริการในรูปแบบเดียวแต่จะแตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้ที่เข้ามาใช้งานตั้งแต่ในระดับความต้องการของบุคคลเช่นการดื่มกาแฟ จนไปถึงความต้องการที่จะเชื่อมต่อในระดับทวีปและโลก³ โดยการเกิดขึ้นของการให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายนี้ไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ของเฉพาะร้านกาแฟเท่านั้นแต่ยังถูก

² Allen, S. (2009) Laptops aren't welcome in coffee shops Laptop loiterers taking advantage of free Wi-Fi have become a costly nuisance, and coffeehouse owners are pulling the plug. www.guardian.co.uk.

³ Salvador T., W. Sherry and E. Urrutia. (2005) **Less Cyber, More Café. Enhancing existing small businesses across the digital divide with ICTs.** Information Technology for Development. Volume 11, Issue 1. Routledge : Taylor & Francis Books Ltd

พิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริการพื้นฐานของเมืองสมัยใหม่ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับการให้บริการทางเท้า แสงสว่าง และน้ำดื่ม⁴

ไซเบอร์คาเฟ่ หรือที่เรียกกันติดปากในเมืองไทยว่า “อินเทอร์เน็ตคาเฟ่” (Internet cafe) นั้น เกิดขึ้นครั้งแรกในอเมริกาช่วงยุคต้นของยุคเก้าศูนย์โดย Stewart (2000) ได้ให้คำนิยามของไซเบอร์คาเฟ่ ไว้ว่า “ไซเบอร์คาเฟ่คือคาเฟ่หรือร้านซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่สาธารณะ ที่ซึ่งคอมพิวเตอร์สามารถถูกเช่าเพื่อเข้าสู่อินเทอร์เน็ต ทำงานหรือเล่นเกมส์ ด้วยความนิยมอย่างมากของการใช้งานส่วนบุคคลของข้อมูลและเทคโนโลยีใหม่ที่เรียกว่า ‘มัลติมีเดีย’ โดยไซเบอร์คาเฟ่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางพื้นที่สาธารณะของเมืองและชุมชนสมัยใหม่ทั่วโลก ... เนื่องมาจากการที่อินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์กลายเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักทำให้อินเทอร์เน็ตคาเฟ่ไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์เพียงชั่วครู่ช่วยยาม แต่เป็นวิวัฒนาการและเป็นส่วนขยายใหม่ของสถาบันประเพณีอันเก่าแก่ของคาเฟ่ ไซเบอร์คาเฟ่เป็นการตอบสนองและสะท้อนภาพของการสื่อสารและความต้องการเข้าถึงข้อมูลของผู้คนที่อาศัยอยู่ในสังคมที่เชื่อมต่อกันทั่วโลก ที่ซึ่งพวกเขาสามารถเข้าไปใช้งานมันได้ในท้องถิ่น โดยพื้นที่กิจกรรมทางสังคมที่มีความสะดวกสบายและในขณะเดียวกันก็มีการถ้อยทีถ้อยอาศัยแก่การเข้าสู่เทคโนโลยี ... ไซเบอร์คาเฟ่ มีลักษณะเป็นเสมือนประตูหรือทางเชื่อมระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับโลก ที่ประกอบด้วยทั้งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลและชุมชนออนไลน์ ถ้าเมืองคือบ้าน ไซเบอร์คาเฟ่ กำลังจะกลายมาเป็นส่วนที่สำคัญของชีวิตในบ้าน ไซเบอร์คาเฟ่ได้นำเทคโนโลยีการสื่อสารมาสู่ชุมชนที่เกิดขึ้นทั้งผู้จัดการร้านและลูกค้าของ ไซเบอร์คาเฟ่ต่างหาทางที่จะหลอมรวมให้ปรากฏการณ์โลกนี้เข้ามาสู่ชีวิตประจำวัน”⁵ จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทางสังคมเสมือนในโลกออนไลน์และพื้นที่ทางสังคมกายภาพในไซเบอร์คาเฟ่ นั้นมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันได้เกิดขึ้นในเวลาและพื้นที่เดียวกัน โดย Alison (2004) ได้เสนอความสัมพันธ์ระหว่าง พื้นที่ทางสังคมเสมือนและพื้นที่ทางสังคมกายภาพในไซเบอร์คาเฟ่ไว้ว่า “ไซเบอร์คาเฟ่นั้นคือพื้นที่ซึ่งเป็นความโลกาภิวัตน์ได้แสดงออกมาในท้องถิ่น และเป็นพื้นที่ซึ่งโลกได้กลายเป็นท้องถิ่น ที่ซึ่งผู้คนได้เชื่อมต่อกับคนอื่น ๆ เพื่อนของพวกเขา และญาติของพวกเขา”⁶

ภาพที่ 5 New media ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในปัจจุบัน (www.scottgraves.com)

⁴ N. Hampton, Livio O. and Sessions L. (2008) **The Social Life of Wireless Urban Spaces Internet Use, Social Networks, and the Public Realm**. New Media Society December 2008 vol. 10 no. 6

⁵ Stewart J. (2000) **Cafematics: The Cybercafe and the Community**, in Gurstain M (ed.) Community Informatics: Enabling Communities with Information and Communications Technologies, Idea Group Publishing: London UK

⁶ Powell, A. (2004) **Space, Place, Reality and Virtuality in Urban Internet Cafés**. www.culturalstudies.ca/proceedings04/pdfs/powell.pdf

การเกิดขึ้นและได้รับความนิยมอย่างสูงของสภาพแวดล้อมแบบนิวมี่เดีย (ภาพที่ 5) ซึ่งประกอบไปด้วย เกมส์คอมพิวเตอร์ เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social network website) บล็อก (Blog) วัฒนธรรมคลิบ และ สื่อพกพา (Portable media) ในหมู่กลุ่มคนอายุน้อยในเมือง ทำให้เด็กวัยรุ่นหลายล้านคนทั่วโลกมีความรู้สึก ว่า ชุมชนซึ่งเกิดจากพื้นที่ทางสังคมเสมือนและเกมส์ออนไลน์ผู้เล่นหลายคนเป็นความจริงเดียวที่ทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกที่ลึกซึ้งได้ ซึ่งทำให้เกิดวัฒนธรรมเชื่อมต่อตลอดเวลา (Always on)⁷ ที่ผลักดันให้ผู้คนเข้าไปในพื้นที่เสมือนหากมีโอกาส ประกอบกับความง่ายตายในการเชื่อมต่อด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น ทำให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายต่างได้รับความนิยมและแพร่กระจายไปในหลายๆพื้นที่ของเมืองสมัยใหม่ทั่วโลก

ร้านกาแฟในเมืองของไทยในปัจจุบันที่ล้วนมีการให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งมีลักษณะเหมือนไซเบอร์คาเฟ่ นั่นคือการเป็นประตูเชื่อมระหว่างพื้นที่กายภาพกับพื้นที่เสมือน ร้านกาแฟเหล่านี้เป็นร้านกาแฟระดับบน (Premium) ที่มีกลุ่มเป้าหมายคือคนเมืองที่มีความนิยมอย่างสูงและมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว⁸ ร้านกาแฟเหล่านี้ได้เข้ามาเป็นพื้นที่ทางสังคมของคนเมืองซึ่งมีลักษณะดังเช่นที่ Stewart (2000) ได้เคยอธิบายถึงไซเบอร์คาเฟ่ที่จะกลายมาพื้นที่สาธารณะของเมืองในศตวรรษที่ 21 ว่า “ไซเบอร์คาเฟ่จะเป็นมากกว่าส่วนต่อเติมของคาเฟ่แต่เป็นศูนย์กลางชุมชนซึ่งชักนำผู้คนในหลากหลายสาขาอาชีพและหลายหลายความต้องการในการทำกิจกรรม ชุมชนท้องถิ่นต่างถูกตัดแบ่งเป็นส่วนๆ ไซเบอร์คาเฟ่ จะกลายเป็นพื้นที่ซึ่งทำให้เกิดการพบปะระหว่างลูกค้าหลากหลายซึ่งสามารถทำให้เกิดสังคมใหม่ๆ ในการเรียนรู้และแบ่งปันจากการใช้เทคโนโลยี และพวกเขายังสามารถเชื่อมต่อกับชุมชนในพื้นที่เสมือนและมีปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมระดับโลกโดยถูกพิจารณาว่าการเข้าสู่พื้นที่เสมือนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้เป็นการกระทำเชิงบุคคลที่แยกตัวออกไป”⁹ กิจกรรมต่างๆที่ Stewart ได้นำเสนอไว้เมื่อสิบปีที่แล้วในปัจจุบันนี้เป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่พบเห็นได้ทั่วไปในร้านกาแฟในเมืองของไทย ไม่ว่าจะเป็นการใช้คอมพิวเตอร์พกพาทำงานและต่ออินเทอร์เน็ต การใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อเข้าเช็คจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เช่น Hotmail Yahoo หรือสั่งจดหมายทุกฉบับแสดงพร้อมๆกันผ่านโปรแกรมดูจดหมาย การร่วมกันดูคลิปวิดีโอที่ได้รับความนิยมใน Youtube การเข้าไปใช้เว็บไซต์เครือข่ายความสัมพันธ์ออนไลน์เพื่อ “ฝากमेंท์” หรือ “เล่นเกมส์” “อัพเดทสถานะ” “โพสต์รูปถ่ายล่าสุด” เช่น Facebook Hi5 หรือ Twitter ในขณะที่พูดคุยกับเพื่อนๆในร้านกาแฟไปพร้อมๆกัน ดังเช่นที่บริษัท True ที่ให้บริการด้านสื่อและโทรคมนาคมได้ให้คำนิยามร้านทรูคอฟฟี่ไว้ว่า “ไม่ใช่มีดีแค่กาแฟเท่านั้น หากแต่เราใส่ใจในทุกความต้องการของลูกค้า ทั้งในเรื่องของบรรยากาศร้านที่เน้นถึงการได้มานั่งพักผ่อน คลายความเมื่อยล้าด้วยโซฟานุ่มๆ หย่อนใจกับเครื่องดื่มรสชาติกลมกล่อม อิ่มท้องกับอาหารและขนมแสนอร่อยที่เป็นสูตรเฉพาะของเรา และยังเป็นแหล่งรวมความรู้ให้คุณท่องโลกเพียงแค่นั่งจิบกาแฟสักถ้วย สือสารกันได้อย่างสะดวก รวดเร็ว แถมมีพวกเรายืนยิ้มพิมพ์ใจ คอยให้บริการและให้คำแนะนำอย่างเอาใจใส่ การได้มาจิบกาแฟในแบบที่ชอบทานขนมอร่อยๆ ในบรรยากาศแสนสบายเหมือนอยู่บ้านของตัวเอง...”¹⁰

ร้านกาแฟอันนิมมานเหมินท์ในเมืองเชียงใหม่ (ภาพที่ 6) เป็นพื้นที่กิจกรรมทางสังคมแบบเมืองที่ได้ได้รับความนิยมอย่างสูงในช่วงเวลาสี่ห้าปีที่ผ่านมา เนื่องมาจากเชียงใหม่กำลังเคลื่อนเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองที่ประกอบไปด้วยพื้นที่ทางสังคมและรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมชุมชนเชียงใหม่ในอดีต จากการที่สมาชิกในครอบครัวเครือญาติในชุมชนหมู่บ้านใช้พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นพื้นที่ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกัน¹¹ สู่สังคมเมืองที่ความสัมพันธ์ของผู้คนไม่ได้ผูกพันกันทางสายเลือดแต่อย่างใดแล้วแต่ยังเกิดความสัมพันธ์จากกิจกรรมในชีวิตประจำวันแบบเมือง เช่นการมีเพื่อนในที่ทำงาน เพื่อนในมหาวิทยาลัย เพื่อนที่มาจากกลุ่มความสนใจในเรื่องเดียวกัน และกลุ่มเพื่อนจากสังคมออนไลน์ ทำให้เกิดความต้องการพื้นที่แห่งที่สามในการ

⁷ Thomson, G. (2008) *Mesmerization : why we are losing our minds to global culture*. River books. Bangkok.

⁸ พัฒนา กิตติอาษา. (2546) *ปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมไทย: กรณีศึกษาบ้านไร่กาแฟ เก้า-เอ็ด-เอก-บอรก (เอกมัย)*. มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

⁹ Stewart J. (2000), อ้างแล้ว

¹⁰ www.truecoffee.com/html/journey.php

¹¹ ปัตย์ ศรีอรุณ. (2550) *ลักษณะของช่วงเฮือนที่ส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมในชุมชนบ้านเด่นใน เชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2550

พบปะสังสรรค์ ร้านกาแฟได้กลายมาเป็นพื้นที่ในชีวิตประจำวันของคนเมืองเชียงใหม่ ที่มีการใช้งานร้านกาแฟไม่แตกต่างจากร้านกาแฟสมัยใหม่ทั่วโลกนั้นคือเป็นพื้นที่ซึ่งซ้อนทับระหว่างพื้นที่ทางสังคมเสมือนและพื้นที่ทางสังคมกายภาพ โดย Lovecondo3 นักท่องเที่ยวคนหนึ่งเมื่อมาท่องเที่ยวในถนนนิมมานเหมินท์ได้ทำการบรรยายบรรยายภาค ถนนนิมมานเหมินท์ว่าเป็นถนนสายกาแฟ¹² ดังนี้ “เมื่อถามถึงถนนนิมมานเหมินท์ จังหวัดเชียงใหม่ ทุกคนคงรู้จักว่าเป็นถนนแฟชั่น ถนนไฮโซ ถนนฮิป ฮิป ของคนรุ่นใหม่ ถนนร้านเสื้อผ้าวัยรุ่น ถนนร้านค้าทันสมัย ก็ฟลอปดั่งๆ ร้านค้าของตกแต่งบ้านมีดีไซน์ ถนนร้านผับชื่อดัง และถ้าคุณเดินไปถึงถนนนิมมานเหมินท์ ซอย 9 คุณคงแปลกใจ เพราะตั้งแต่ปากซอย ซ้ำซอยของซอยนี้โดยรอบจะเต็มไปด้วยร้านกาแฟชื่อดังทั้งตั้งในท้องถิ่น ตั้งในประเทศ และต่างประเทศที่ผุดขึ้นมาเป็นดอกเห็ด ไม่ว่าจะเป็นร้านกาแฟ วาวิ ร้าน 94 คอฟฟี่ ร้านกาแฟสตาร์บัคส์ ด้านหน้าซอย ร้านแบล็คแคนยอน ร้านกาแฟต้นมสต ร้านโตและสต เลย์ไปหน่อยจะมีร้านกาแฟดอยช้าง และร้านอื่นๆ ที่ผมจำชื่อไม่ได้ อีกสองสามร้าน”

ภาพที่ 6 ร้านกาแฟในย่านนิมมานเหมินท์ เชียงใหม่ (www.oknation.net/blog/lovecondo3)

จากคำถามของงานวิจัยที่ผู้เขียนได้เสนอไปในช่วงแรกที่ว่า หากกิจกรรมในร้านกาแฟได้เกิดกิจกรรมใหม่ๆ จากผลกระทบของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไร้สายแล้ว กิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่นี้ได้เปลี่ยนแปลงนิยามและบทบาทของร้านกาแฟไปอย่างไร เป็นการตั้งคำถามจากมุมมองเชิงทฤษฎีที่มีทฤษฎีองค์ประกอบของพื้นที่เป็นจุดยืนของผู้วิจัย โดยเชื่อว่าในพื้นที่ทางสังคมหนึ่งๆนั้นประกอบไปด้วย 1) กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 2) ภายภาคของพื้นที่ และ 3) ความหมายของพื้นที่ ซึ่งทั้งสามส่วนจะประสานกันขึ้นมาเป็นกลไกของพื้นที่ที่จะส่งผลต่อการนิยามและบทบาทของพื้นที่ในการรับรู้ของผู้เข้าไปใช้งาน¹³ หากพิจารณาถึงบทบาทของร้านกาแฟในอดีตผ่านบทสัมภาษณ์ของ Allen (2009) ที่ได้นำเสนอไปข้างต้นว่า “... สาขาเซลซีของเราตอนนี้มีชีวิตชีวามากกว่าเดิม ผู้คนสามารถนั่งลง ต้มเครื่องดื่มของเขา และพูดคุยสังสรรค์กับคนอื่น ๆ ...” จะเห็นว่าเจ้าของร้านกาแฟและ

¹² lovecondo3. (2551). นิมมานเหมินท์ ซอย 9 ถนนสายกาแฟ จ.เชียงใหม่ สงกรานต์นี้แวะไป จิบกาแฟกันนะครับ. www.oknation.net/blog/lovecondo3

¹³ ปัตย์ ศรีอรุณ. (2550), อ้างแล้ว

ลูกค้าบางส่วนเกิดความไม่พอใจถึงการที่นิยามความหมายและบทบาทของร้านกาแฟได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากการที่ความหมายและบทบาทเดิมของร้านกาแฟนั้นเป็นการถูกนิยามโดยพิจารณาจากกลไกของพื้นที่ทางสังคมกายภาพ ผู้การถูกนิยามความหมายและบทบาทใหม่ซึ่งถูกพิจารณาจากกลไกของพื้นที่ทางสังคมกายภาพและพื้นที่กิจกรรมทางสังคมเสมือนในลักษณะที่แนบสนิทเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งนิยามความหมายและบทบาทที่ถูกนิยามขึ้นใหม่นี้ เป็นนิยามความหมายและบทบาทที่เกิดขึ้นจากกลไกของพื้นที่ของร้านกาแฟสมัยใหม่ดังเช่นที่ร้านกาแฟในย่านนิมมานเหมินท์ เชียงใหม่ ในปัจจุบัน

การศึกษาถึงกลไกของพื้นที่ในร้านกาแฟที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายในย่านนิมมานเหมินท์จะช่วยสร้างความเข้าใจในเรื่องนิยามความหมายและบทบาทของร้านกาแฟในปัจจุบันที่มีการทับซ้อนของพื้นที่ทางสังคมกายภาพและพื้นที่ทางสังคมเสมือน ซึ่งความเข้าใจนี้อาจนำไปสู่การต่อยอดทางความคิดถึงความเป็นไปได้อื่นๆ ในการเกิดรูปแบบของร้านกาแฟในเมืองใหม่ๆ ที่มุ่งเน้นไปที่การประสานผสม (Hybrid) ระหว่างพื้นที่เสมือนและพื้นที่กายภาพให้มีความชัดเจนมากขึ้นต่อไป

4. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อทำความเข้าใจกลไกของปฏิสัมพันธ์ในร้านกาแฟในย่านนิมมานเหมินท์ ที่เป็นการซ้อนทับระหว่างพื้นที่ทางสังคมกายภาพและพื้นที่ทางสังคมเสมือน ซึ่งประกอบไปด้วยการประสานระหว่าง กิจกรรม กายภาพ และความหมายของพื้นที่

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature review) และเอกสารอ้างอิงของโครงการวิจัย

ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้แบ่งออกเป็นสามส่วนได้แก่ 1) การทบทวนวรรณกรรมในเรื่องการซ้อนทับระหว่างพื้นที่ทางสังคมกายภาพกับพื้นที่ทางสังคมเสมือน 2) การทบทวนวรรณกรรมในเรื่องวิธีการศึกษาพื้นที่ และ 3) เอกสารอ้างอิงของโครงการวิจัย

5.1 การทบทวนวรรณกรรม ร้านกาแฟ และการซ้อนทับระหว่างพื้นที่ทางสังคมกายภาพกับพื้นที่ทางสังคมเสมือน

การศึกษาจากปฏิสัมพันธ์ของร้านกาแฟ ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สาย ในย่านนิมมานเหมินท์นี้เป็นการศึกษาพื้นที่ทางสังคมที่มองว่าพื้นที่นั้นเป็นประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมที่ประจุไว้ด้วยความหมาย (Coded space) หมายถึงพื้นที่นั้นมีได้มีมิติทางด้านปริมาตรซึ่งเป็นมิติกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีมิติที่เป็นความหมายซึ่งมนุษย์เป็นผู้กำหนดแก่พื้นที่ ซึ่งความหมายต่างๆของพื้นที่นี้เป็นตัวสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ในเรื่องการให้คำนิยามและจำแนกแยะพื้นที่ต่างๆโดยการนำนิยามตัวตนและตำแหน่งของมนุษย์แต่ละคนในสังคมเข้าไปเชื่อมโยงกับพื้นที่ต่างๆในสังคม

กาแฟเข้ามาในไทยครั้งแรกในชื่อ “ข้าวแม่” เริ่มนิยมในช่วงรัตนโกสินทร์ ร้านกาแฟและการดื่มกาแฟเคยเป็นวัฒนธรรมของชนชั้นสูงมาก่อน แล้วจึงค่อยแพร่มาสู่ชนชั้นกลางและประชาชนทั่วไป¹⁴ จนราวช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 ที่การดื่มกาแฟได้รับความนิยมโดยทั่วไปและเป็นยุคสมัยที่เริ่มปรากฏว่าร้านกาแฟได้ถูกสร้างความหมายให้เปรียบเสมือนพื้นที่สาธารณะทางสังคมหรือในความหมายว่า “สภากาแฟ” ที่กลายเป็นคำที่ติดอยู่ในสังคมไทย และได้ขยายกลายเป็นความหมายถึงการประชุม พูดคุย ปกัษาหารือกันเป็นกลุ่ม ตลาดกาแฟในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่ม คือ หนึ่งกาแฟผลสำเร็จรูป ซึ่งมีการบริโภคมากที่สุด สองคือกาแฟกระป๋อง (พร้อมดื่ม) และสามคือกาแฟคั่วบด เป็นกาแฟสำหรับตลาดระดับบน (Premium)¹⁵

ร้านกาแฟสำหรับตลาดบนนั้นมีลักษณะที่หยิบมาจากร้านกาแฟแบรนด์เนมของต่างประเทศที่ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่สำหรับการดื่มกาแฟ แต่เป็นพื้นที่ในชีวิตประจำวันของคนเมืองที่ต้องมีการแวะเวียนเข้ามาใช้บริการแทบทุกวัน และยังมีลักษณะเช่นเดียวกับเป็นพื้นที่ซึ่งพัฒนาการมาจากอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ซึ่งเป็นส่วนขยายของคาเฟ่ พื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่กึ่งส่วนตัว ที่ผู้คนมักจะมาพบปะกันเพื่อรับประทานอาหารและดื่ม พูดคุย และเล่นเกมส์ คาเฟ่แรกเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 เคยเป็นศูนย์กลางของชุมชนและการสนทนาเรื่องการเมือง ความ

¹⁴ ศรีนคร รัตน์เจริญขจร (2543). ร้านกาแฟ: ความหมายในวัฒนธรรมไทยยุคบริโภคนิยม. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

¹⁵ พัฒนา กิตติอาษา. (2546), อ้างแล้ว

สัมพันธ์ในท้องถิ่น เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม อย่างไม่เป็นทางการ โดยกลุ่มสังคม หลังจากนั้นนอกเหนือไปจากการดื่มกาแฟแล้วข้อมูลข่าวสารได้เข้ามาเป็นศูนย์กลางของร้านกาแฟในช่วงต้น ในร้านกาแฟบางร้านถึงกับพิมพ์จดหมายของร้านเอง และในบางร้านได้พัฒนาตนเองให้กลายเป็นสถาบันการเงิน คาเฟ่เป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการเล่น เป็นที่สำหรับผู้ร่อนเร่ได้พักผ่อน เพื่อที่จะเขียนจดหมาย เพื่อที่จะพบปะคนอื่น ๆ หรือรับฟังเรื่องราวใหม่ๆที่กำลังเกิดขึ้น เป็นพื้นที่สำหรับทำธุรกิจหรือเฉลิมฉลองอย่างรื่นรมณ์ กิจกรรมหลายอย่างที่ผู้คนมาที่คาเฟ่พวกเขาสามารถทำที่บ้านได้ แต่ผู้คนกลับชอบที่จะทำมันข้างนอก บ้านไม่ได้เป็นพื้นที่ซึ่งสะดวกสบาย หรือรื่นรมย์เสมอไป และผู้คนก็ชอบที่จะมีผู้คนอื่นๆ อยู่รอบๆ การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของคาเฟ่อยู่ในช่วงยุคเก้าศูนย์ของอังกฤษ ที่คาเฟ่ได้มีมิติอื่นๆของกิจกรรมเข้ามามากขึ้นไม่ได้เป็นพื้นที่สำหรับดื่มเครื่องดื่มอย่างเดียว แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับพบปะผู้คน ทำงาน พักผ่อน ซื่อสัตย์ มีการเชื่อมต่อกาแฟเข้ากับพื้นที่อื่นๆ เช่นร้านหนังสือ หรือเป็นส่วนหนึ่งของห้องภาพหรือพิพิธภัณฑ์ และรูปแบบของร้านกาแฟที่มีลักษณะของประเพณีก็ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบที่ทันสมัยและสื่อถึงอนาคต ¹⁶

การเกิดขึ้นของแพลตฟอร์มเคลื่อนที่ (Mobile Platform) และนิวมิตเดียในช่วงเวลาสิบปีที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อความคิดในเชิงพื้นที่ซึ่งล้วนเป็นเรื่องของการเคลื่อนที่โดยผู้ใช้สามารถนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้ติดตัวไปใช้ในทุกที่ ทุกเวลา ไม่ถูกผูกติดไว้ที่บ้านหรือที่ทำงานอีกต่อไป¹⁷ รวมไปถึงการเชื่อมต่อกับพื้นที่ทางสังคมเสมือนทำได้ง่ายขึ้นและเร็วขึ้นในร้านกาแฟ การเกิดขึ้นของพื้นที่เสมือนได้เปลี่ยนแปลงมุมมองของการคิดเรื่องเมืองไป การเข้าถึงพื้นที่เสมือนผ่านอินเทอร์เน็ตไร้สายอาจทำให้พื้นที่และสถานที่ในเมืองเปลี่ยนไป โดยทั้งพื้นที่กายภาพและพื้นที่เสมือนนั้นต่างเชื่อมต่อกัน การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไร้สายแทนที่จะได้สลายความสำคัญของพื้นที่กายภาพไปกลับได้ทำให้พื้นที่ต่างๆในเมืองมีความสำคัญมากขึ้น ส่วนหนึ่งเนื่องจากว่ามันเป็นพื้นที่ศูนย์กลางสำหรับการเชื่อมต่อ พื้นที่ในเมืองไม่ได้เป็นเพียงจุดเชื่อมต่อสำหรับพื้นที่เสมือนเท่านั้น แต่มันยังเป็นการเชื่อมต่อแบบเห็นหน้าค่าตาระหว่างบุคคลจริงๆอีกด้วย¹⁸

5.2 การทบทวนวรรณกรรมในเรื่องวิธีการศึกษาพื้นที่

การเข้าไปทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะของการทำวิจัยเชิงสังคม โดยลักษณะของการทำวิจัยเชิงสังคมนั้นมีสามลักษณะใหญ่ๆ¹⁹ คือ 1) สำรวจ (Exploration) 2) พรรณนา (Description) และ 3) อธิบาย (Explanation) โดยในการศึกษากลไกของพื้นที่ร้านกาแฟที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายในย่านนิมมานเหมินท์นี้ผู้เขียนมองว่าเป็นความพยายามที่จะเข้าไปทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นการอธิบายซึ่งหมายถึงการศึกษาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อพยายามทำความเข้าใจในการเกิดขึ้นของเหตุการณ์และปรากฏการณ์นั้นๆ ว่ามีการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างไรและมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆในสังคมอย่างไร

ขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นประกอบไปด้วยสี่ระยะ ได้แก่ 1) การประดิษฐ์สร้าง (Invention) หมายถึงการที่ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจกับสิ่งที่ต้องการทำการศึกษาโดยทำการทบทวนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หลังจากนั้นจึงทำการพัฒนาวิธีการศึกษา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสังเคราะห์ข้อมูล โดยการสืบค้นงานวิจัยที่ผ่านมา และทำการทดลองใช้และประเมินผลวิธีวิจัยต่างๆเพื่อที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม 2) ค้นพบ (Discovery) หมายถึงการลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามตามวิธีวิจัยที่ได้วางแผนไว้ 3) แปลความ (Interpretation) หมายถึงการที่นักวิจัยนำผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามมาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวิธีวิจัยที่ได้ออกแบบไว้ และ 4) อธิบาย (Explanation) หมายถึงการอธิบายสิ่งที่ค้นพบจากการทำการวิจัย²⁰ การปรับเปลี่ยนมุมมองและวิธีการวิจัยนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับนักวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากนักวิจัยนั้นจะพบว่าข้อมูลใหม่ๆปรากฏขึ้นอยู่ระหว่างที่ทำการวิจัย ส่งผลทำให้วิธีการศึกษานั้นไม่แน่นอนคงที่ โดยจะมีการ

¹⁶ Stewart J. (2000), อ้างแล้ว

¹⁷ ณงลักษณ์ จสรวัฒน์ และ ประภัสสร วรรณสถิตย์ (2551). เปิดโลกนิวมิตเดียและการตลาดดิจิทัล. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์

¹⁸ Powell, A. (2004), อ้างแล้ว

¹⁹ Babbie, E. (2001). **The Practice of Social Research**. 9th edition. Belmont, California: Wadsworth.

²⁰ Sommer, B. & Sommer, R. (2002). **A Practical Guide to Behavior Research**. New York: Oxford University Press.

เพิ่ม ปรับเปลี่ยน และลด วิธีการศึกษาอยู่ตลอดเวลา จึงต้องทำการปรับเปลี่ยนมุมมองและวิธีการในการศึกษา เพื่อสอดคล้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา

การเลือกจำนวนของสนามวิจัยในเชิงสังคมนั้นสามารถแบ่งระดับของการศึกษาได้ตั้งแต่ระดับกว้างเช่น การศึกษาสังคมหลายสังคม จนไปถึงระดับแคบเช่นการศึกษาสถานการณ์ทางสังคมสถานการณ์เดียว ขึ้นอยู่กับ 1) ประเภทของการทำวิจัย ว่าต้องการทำวิจัยลักษณะของ การสำรวจ การพรรณนา หรือ การอธิบาย ซึ่งแต่ละประเภทของการวิจัยเชิงสังคมนี้ก็มีทางเลือกจำนวนของสนามวิจัยที่แตกต่างกัน และ 2) จำนวนของผู้ทำวิจัย หากเป็นการศึกษาในเชิง “อธิบาย” การพิจารณาใช้กรณีศึกษาหรือการเลือกขอบเขตพื้นที่ซึ่งชัดเจนเพียงหนึ่งเดียวมาเป็นสนามวิจัยเป็นวิธีการที่เหมาะสม²¹ โดยกรณีศึกษาเป็นการเข้าไปสืบค้นปรากฏการณ์ซึ่งสอดแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตของผู้คน ดังเช่นงานวิจัย Space, Place, Reality and Virtuality in Urban Internet Cafés (2004) นักวิจัยได้ทำการศึกษาร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่จำนวนยี่สิบแห่งในย่าน Greater Toronto²² หรือในงานวิจัย Cafematics : the cybercafe and the community (1999) นักวิจัยได้เลือกร้าน Cybercafe เพียงสามแห่งในย่านที่แตกต่างกันเพื่อให้แต่ละร้านเป็นภาพสะท้อนของการใช้งาน Cybercafe ที่แตกต่างกัน²³

การเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นส่วนใหญ่แล้วนักวิจัยเชิงสังคมการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) ในการเก็บข้อมูล โดยในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น ผู้ทำวิจัยจำทำการบันทึกข้อมูลภาคสนามในรูปแบบสื่อต่างๆ เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการวิเคราะห์ในภายหลัง ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายภาพ, การบันทึกเสียงสัมภาษณ์ หรือการวาดภาพประกอบต่างๆ เช่นการทำแผนที่พฤติกรรม (Behavioral Map) ซึ่งเป็นวิธีการบันทึกความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์และสภาพแวดล้อม โดยเป็นการบันทึกตำแหน่งของผู้คนที่ทำกิจกรรมและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นเทคนิควิธีที่เหมาะสมกับการศึกษาเรื่องจิตวิทยาพฤติกรรม (Behavioral Psychology) และการศึกษาสภาพแวดล้อมของเมือง ดังเช่นในงานวิจัย The Social Life of Wireless Urban Spaces Internet Use, Social Networks, and the Public Realm (2009) ได้ใช้การสังเกตและการทำแผนที่พฤติกรรมในการเฝ้าดูพฤติกรรมการใช้งานอินเทอร์เน็ตของผู้คนในสวนสาธารณะต่างๆ²⁴ เช่นเดียวกับ งานวิจัย Space, Place, Reality and Virtuality in Urban Internet Cafés (2004) ที่ใช้การสังเกตและบันทึกภาคสนาม (Field note)²⁵ ส่วนในงานวิจัย Cafematics : the cybercafe and the community (1999) นั้นผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ และได้มีการเก็บข้อมูลจากบทความจากหนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ซึ่งทำการศึกษา²⁶

กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical framework) เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องถูกเลือกก่อนลงเก็บข้อมูลภาคสนาม เหมือนแว่นที่คอยช่วยนักวิจัยในการมองและแยกแยะว่าสิ่งที่ต้องการเก็บข้อมูลนั้นคือสิ่งใด เพื่อที่ว่าเมื่อผู้วิจัยลงสนามวิจัยแล้วจะได้สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดคือสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา โดยในการกรอบแนวคิดในการศึกษาพื้นนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะนั้นคือ 1) การศึกษาองค์ประกอบของพื้นที่ซึ่งได้มีการนำเสนอไว้ก่อนแล้วในลักษณะ Check list เช่น กรอบแนวคิดที่เสนอคุณลักษณะที่ดีของพื้นที่ที่ได้เสนอว่าคุณลักษณะของพื้นที่ ที่ดีประกอบไปด้วยสิบสองข้อ โดยแต่ละข้อมีลักษณะรูปแบบของพื้นที่ชัดเจนเช่นมีแสงสว่าง เมื่อนักวิจัยลงเก็บข้อมูลภาคสนามก็ลงไปสังเกตว่ากายภาพของพื้นที่เป็นไปตาม Check list หรือไม่ และ 2) กรอบแนวคิดที่เสนอองค์ประกอบของพื้นที่ซึ่งหมายถึงกรอบแนวคิดที่เสนอว่าในพื้นที่หนึ่งนั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบใดบ้าง แต่ไม่ได้ทำการชี้วัดว่ามีความดีเลวอย่างไร โดย พื้นที่ทางสังคมหนึ่งประกอบไปด้วยองค์

²¹ Groat, L. & Wang, D. (2002). **The Architectural Research Methods**. New York: J. Wiley.

²² Powell, A. (2004), อ้างแล้ว

²³ Stewart J. (2000), อ้างแล้ว

²⁴ N. Hampton, Livio O. and Sessions L. (2008), อ้างแล้ว

²⁵ Powell, A. (2004), อ้างแล้ว

²⁶ Stewart J. (2000), อ้างแล้ว

ประกอบสามส่วน²⁷ ได้แก่ 1) กิจกรรม (Activity) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นๆ 2) กายภาพของพื้นที่ (Physical Setting) ซึ่งหมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ของพื้นที่นั้นๆ และ 3) ความหมาย (Meaning) เป็นภาพปรากฏที่เกิดมาจากการรับรู้ (Perception) และการสำเหนียก (Cognition) จากข้อมูล (Information) ที่ถูกแบ่งออกเป็นสองแบบคือ ความหมายที่รับรู้ด้วยตาเห็น (Perceptual Meaning) ซึ่งหมายถึงความหมายที่สามารถรับรู้ได้โดยตรงจากตัวลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ต่างๆ และความหมายร่วม (Associated Meaning) ซึ่งหมายถึงความหมายซึ่งเกิดจากที่ผู้คนเอาตัวตนในสังคมของพวกเขาไปสัมพันธ์ในการตีความด้วย

การเชื่อมสถานการณ์ทางสังคมและกิจกรรมที่เหมือนกัน เป็นวิธีหนึ่งในการศึกษาเชิงคุณภาพแบบมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาที่ผู้วิจัยต้องการจะทำความเข้าใจกับสถานการณ์ทางสังคมแบบใดแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเป็นการศึกษากิจกรรมประเภทเดียวกันในหลายพื้นที่ เพื่อทำให้เกิดภาพรวมของสถานการณ์ โดยอาจเป็นพื้นที่ในลักษณะเดียวกัน หรือพื้นที่ในลักษณะที่แตกต่างกันตามแต่วัตถุประสงค์ของการศึกษา²⁸ โดยผู้วิจัยจะทำการบันทึกองค์ประกอบของสถานที่สามส่วนได้แก่ กิจกรรม สถานที่ และ ผู้แสดง เช่นในการวิจัยหนึ่ง ผู้วิจัยต้องการทำความเข้าใจกับสถานการณ์การเข้าคิวในพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นอย่างไร ผู้วิจัยโดยได้เลือกสี่สถานที่มาเป็นพื้นที่ในการศึกษาได้แก่ การเข้าคิวในร้านค้า, การเข้าคิวในโรงพยาบาล, การเข้าคิวในร้านอาหาร และ การเข้าคิวในสนามกีฬา ซึ่งเมื่อได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการเข้าคิวครบทั้งสี่สถานที่แล้ว ทำให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม สถานที่ และ ผู้แสดงในเรื่องของการเข้าคิวว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

5.3 เอกสารอ้างอิงของโครงการวิจัย

เอกสารเกี่ยวข้องกับร้านค้าแฟฟ

เจริญชัย ไชยไพบุลย์วงศ์. (2552) **Creative Space : กรณีศึกษา Hundred Children ร้านกาแฟคนไทยที่ออบอลด้วยบรรยากาศแห่งการสร้างสรรค์.** www.siamintelligenceunit.com.
พัฒนา กิติอาษา. (2546) **ปรากฏการณ์ไทยหาอดีตในสังคมไทย: กรณีศึกษาร้านกาแฟ เก้า-เอ็ด-เอก-บอกร (เอกมัย).** มานุษยวิทยากับการศึกษารากฐานการไทยหาอดีตในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
ศรินธร รัตน์เจริญขจร (2543). **ร้านค้าแฟฟ: ความหมายในวัฒนธรรมไทยยุคบริโภคนิยม.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
lovecondo3. (2551). **นิมมานเหมินท์ ซอย 9 ถนนสายกาแฟ จ.เชียงใหม่ สงกรานต์นี้แะไป จิปกาแฟกันนะครึบ.** www.oknation.net/blog/lovecondo3

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับไซเบอร์คาเฟ่และพื้นที่ทางสังคมเสมือน

ณงลักษณ์ จสรวัดน์ และ ประภัสสร วรณสถิตย์ (2551). **เปิดโลกนิวมิเดียและการตลาดดิจิทัล.** กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์
Beckmann J. (1999) **The Virtual Dimension: Architecture, Representation, and Crash Culture.** Princeton Architectural Press; 1 edition
N. Hampton, Livio O. and Sessions L. (2008) **The Social Life of Wireless Urban Spaces Internet Use, Social Networks, and the Public Realm.** New Media Society December 2008 vol. 10 no. 6
Allen, S. (2009) **Laptops aren't welcome in coffee shops Laptop loiterers taking advantage of free Wi-Fi have become a costly nuisance, and coffeehouse owners are pulling the plug.** www.guardian.co.uk.
Salvador T., W. Sherry and E. Urrutia. (2005) **Less Cyber, More Café. Enhancing existing small businesses across the digital divide with ICTs.** Information Technology for Development. Volume 11, Issue 1. Routledge : Taylor & Francis Books Ltd
Stewart J. (2000) **Cafemetics: The Cybercafe and the Community,** in Gurstein M (ed.) **Community Informatics: Enabling Communities with Information and Communications Technologies,** Idea Group Publishing: London UK
Powell, A. (2004) **Space, Place, Reality and Virtuality in Urban Internet Cafés.** www.culturalstudies.ca/proceedings04/pdfs/powell.pdf
Thomson, G. (2008) **Mesmerization : why we are losing our minds to global culture.** River books. Bangkok.

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพื้นที่

งามพิศ สัตย์สวณ. (2547). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

²⁷ Carmona, M. Heath, T. Oc, T. & Tiesdell, S. (2003). **Public Place Urban Space: The Dimension of Urban Design.** Oxford; Boston: Architectural Press.

²⁸ งามพิศ สัตย์สวณ. (2547). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปัดย์ ศรีอรุณ. (2550) ลักษณะของช่วงเฮือนที่ส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมในชุมชนบ้านเด่นใน เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2550

Babbie, E. (2001). **The Practice of Social Research**. 9th edition. Belmont, California: Wadsworth.

Carmona, M. Heath, T. Oc, T. & Tiesdell, S. (2003). **Public Place Urban Space: The Dimension of Urban Design**. Oxford; Boston: Architectural Press.

Sommer, B. & Sommer, R. (2002). **A Practical Guide to Behavior Research**. New York: Oxford University Press.

Groat, L. & Wang, D. (2002). **The Architectural Research Methods**. New York: J. Wiley.

6. ระเบียบวิธีวิจัย

6.1 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ในการศึกษาร้านกาแฟที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายในย่านนิมมานเหมินท์นี้ ผู้เขียนได้แบ่งระดับการเก็บข้อมูลในลักษณะการค่อยๆลดขอบเขตพื้นที่การศึกษาจากกว้างไปหาแคบ โดยแบ่งเป็นสามระดับดังนี้

6.1.1 การศึกษาภาพรวมของพื้นที่ทางสังคมในย่านนิมมานเหมินท์ เป็นการทำความเข้าใจกับพื้นที่ทางสังคมในย่านนิมมานเหมินท์ทั้งหมดว่าประกอบไปด้วยพื้นที่ทางสังคมกี่ลักษณะ

6.2.2 การศึกษาร้านกาแฟและร้านลักษณะใกล้เคียงที่ให้บริการและไม่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สาย เพื่อทำการศึกษาคู่ประกอบของพื้นที่ในสามประเด็นคือ

6.2.3 การศึกษาแบบเจาะลึกในร้านกาแฟที่เลือกมาเป็นภาพตัวแทนของกลุ่มต่างๆ เป็นการศึกษาร้านกาแฟและร้านลักษณะใกล้เคียงที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายและไม่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายที่ได้ทำการเลือกว่ามีลักษณะที่สะท้อนภาพการใช้งานของร้านกาแฟแต่ละแบบได้ โดยเป็นการเก็บข้อมูลในเรื่อง กิจกรรม ภายภาพและความหมายแบบเจาะลึก

โดยมีประเด็นที่ทำการเก็บข้อมูลในทุกระดับดังนี้

- **กิจกรรมที่เกิดขึ้นในร้านกาแฟ** เป็นการศึกษาว่าในร้านกาแฟต่างๆนั้นมีกิจกรรมใดเกิดขึ้นบ้าง โดยมีการสังเกต กิจกรรมที่เกิดขึ้นในร้านกาแฟเป็นวิธีการศึกษา และมีการถ่ายภาพและทำภาพสเกตช์ตำแหน่งของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนผังของร้านกาแฟขึ้นเป็นวิธีในการเก็บหลักฐาน
- **กายภาพของร้านกาแฟ** เป็นการศึกษาว่าลักษณะทางกายภาพของร้านกาแฟนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร โดยมีการสังเกต กายภาพของร้านกาแฟที่มีการทำกิจกรรม แล้วจากนั้นผู้เขียนจึงทำการถ่ายภาพกายภาพของร้านกาแฟในบริเวณที่เกิดกิจกรรมและมีการทำภาพสเกตช์ของร้านกาแฟเพื่อเก็บเป็นหลักฐาน
- **ความหมายของร้านกาแฟ** เป็นการศึกษาว่าผู้คนที่เข้ามาใช้งานร้านกาแฟมีการรับรู้ในเชิงความหมายของร้านกาแฟไว้ว่าอย่างไร โดยมีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการนำข้อมูลภาคสนามมาแยกแยะ/จัดกลุ่มเพื่อลดทอนข้อมูลที่มีอยู่มากมายให้กลายเป็นข้อมูลที่จำแนกเป็นกลุ่มโดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการจัดกลุ่มทั้งในเชิงกิจกรรม ภายภาพ และความหมาย

6.3 การสังเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ทำกรวิเคราะห์ซึ่งอยู่ในลักษณะของข้อมูลที่ถูกจัดกลุ่มแล้วมาทำการซ้อนภาพให้อยู่ในภาพผังพื้นที่ช่วงร้านกาแฟเดียวกัน เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง กิจกรรม ลักษณะทางกายภาพ และ ความหมายของพื้นที่ และทำการสร้างข้อสรุปจากการซ้อนกันของข้อมูล

7. ขอบเขตของการวิจัย

ร้านกาแฟและร้านลักษณะใกล้เคียงที่ให้และไม่ให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สาย ในย่านถนนนิมมานเหมินท์

